

Юрик Я.

Національний університет „Львівська політехніка”

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ ЮНЕСКО

УДК 72.01

У статті актуалізовано проблему матеріалізації світової «пам'яті». Розкрито особливості діяльності ЮНЕСКО у царині збереження пам'яті. Проаналізовано в аспекті збереження пам'яті меморіальні об'єкти, внесені до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Результати дослідження підтверджують гіпотезу щодо необхідності універсального осмислення категорії «пам'яті» у архітектурних просторах міст з метою визначення людством «больових моментів» у їхній спільній історії. Моментів, які треба пам'ятати та не допустити їхнього повторення у майбутньому. Процес увічнення необхідно здійснювати одночасно із процесом збереження «місць пам'яті» та надбавь культурної спадщини. Насамперед, необхідно зберегти та замаркувати місця і об'єкти у просторі міст, пов'язані з масовими трагедіями, які забрали життя невинних людей, а державам активізувати діяльність щодо домінування «місць пам'яті» та об'єктів на статус об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. *Ключові слова:* пам'ять, меморіальний об'єкт, ЮНЕСКО, ідентичність, включення у пам'ять, символ, геноцид.

Юрик Я. М. Меморіалізація пам'яті як важкое направлення діяльності ЮНЕСКО. В статті актуалізована проблема матеріалізації мирової «пам'яті». Раскрыты особенности деятельности ЮНЕСКО в решении проблемы сохранения памяти. Проанализированы в аспекте сохранения памяти мемориальные объекты, которые внесены в Список объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО. Результаты исследования подтверждают гипотезу о необходимости универсального осмысления категории «памяти» в архитектурных пространствах городов с целью определения человечеством «травматических моментов» в их всеобщей истории. Процесс увековечивания необходимо осуществлять одновременно с сохранением «мест памяти» и достижений культурного наследия. Прежде всего, необходимо сохранить и замаркировать места и объекты в пространстве городов, связанные с массовыми трагедиями, которые унесли жизни невинных людей, а государствам активизировать деятельность по номинированию «мест памяти» и объектов на статус объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО. *Ключевые слова:* память, мемориальный объект, ЮНЕСКО, идентичность, включение в память, символ, геноцид.

Yuryk, Y. M. Memorialization of memory as an important direction of UNESCO. Background. In recent years, there has been an increasing interest in problems preserve the «memory». **Objectives.** The objectives of this study are to determine of United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization to preserve the memory of mankind. **Methods.** Applied methods comparative analysis. **Results.** The results of the research support the idea that necessary to analyze the category of «memory» in the architectural space of the city. This will enable humanity to define «traumatic moments» in their common history. Events that need to be remembered and to prevent recurrence in the future. Perpetuating necessary to make simultaneously with the preservation of «places of memory» and the heritage of cultural heritage. **Conclusions.** First you need to save and label the places and objects in the space of cities associated with the massive tragedy that are took the lives of innocent people and the States to intensify activities on the nomination of «places of memory» and objects to the status of World heritage List. *Keywords:* memory, memorial object, UNESCO, identity, inclusion in the memory, symbol, genocide.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Збереження світової пам'яті людства, матеріалізованої у просторах міст, є пріоритетним завданням ЮНЕСКО. Водночас проблема збереження пам'яті є однією з найважливіших у архітектурній практиці та становить коло наукових зацікавлень фахівців різних галузей, а саме: реставраторів, істориків, культурологів, антропологів, філософів, мистецтвознавців та інших. Проте ця тема потребує належного осмислення у теорії архітектури. У цьому контексті насамперед необхідно здійснити аналіз діяльності ЮНЕСКО щодо меморіалізації пам'яті людства.

Робота виконана у межах наукової теми кафедри «Дизайну та основ архітектури» Національного університету «Львівська політехніка» – «Генеזה і розвиток архітектурного середовища».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проведений аналіз літературних джерел стосовно окремих аспектів досліджуваної проблеми у працях таких науковців: П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюїмеж, М. Вінок, П. Гірі, М. Хаверсон, документів ЮНЕСКО та власних досліджень автора.

Мета статті – актуалізація проблеми матеріалізації та меморіалізації «пам'яті» у просторі міст. Розкриття діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури щодо збереження пам'яті людства.

Виклад основного матеріалу. Важливий напрям діяльності ЮНЕСКО належить внесенню меморіальних об'єктів до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. У Венеціанській хартії, прийнятій Другим Міжнародним конгресом архітекторів і технічних фахівців у галузі охорони історичних пам'яток, що відбувся у Венеції у 1965 р. записано, що: «...монументальні твори, що увібрали духовні надбання минувшини, відіграють у сучасному житті роль живих свідків багатовікових традицій. Людство з кожним днем чимраз відчутніше усвідомлює загальнолюдську цінність пам'яток, розглядає їх як спільні надбання, визнає відповідальність перед наступними генераціями за їх схоронність і вважає себе зобов'язаним передати поколінням цю спадщину в усьому багатстві її автентичності» [9]. На Гаазькій конференції [6] вперше було введено поняття «культурні надбання». До культурних цінностей, як зазначено у Конвенції, належать усі їхні види

незалежно від походження (національного або іноземного), форми власності і становища власника. Це «...цінності, рухомі або нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу (пам'ятки архітектури, мистецтва, історії, релігійні або світські, археологічні місця, архітектурні ансамблі), які становлять історичну або художню цінність», а також «...центри зосередження культурних цінностей» [6]. Єдиним критерієм визначення цінності пам'яток, зафіксованих у цьому документі є «ступінь значущості цього виду культурної спадщини для культури кожного народу» [6].

Водночас гаслами, які відображають напрями діяльності ЮНЕСКО є: «...пам'ять світу: за порятунку від загальної втрати пам'яті... Неможливо побудувати майбутнє, не знаючи минулого... що допомагають у пошуках мирного, сталого майбутнього» [10]. Комісія охорони національних пам'яток ЮНЕСКО виконує завдання «збереження культурної спадщини як державотворчих народів, так і інших груп» та громад [15]. А саме здійснює заходи щодо «збереження та відновлення монументальної спадщини...» [4]. Тобто, зусилля ЮНЕСКО спрямовані на охорону та збереження спадщини у всіх її формах – монументальної, природної та нематеріальної» [3]. Дуже цінним є узагальнення світового історика, автора концепції «місце пам'яті» П. Нора, опубліковане у праці «Франція – пам'ять», що «...перехід від меморіального до історичного, від світу, де були предки, у світ випадкових стосунків з тим, що нас створило, перехід від тотемічної історії до історії критичної – це і є момент місць пам'яті» [11:26–28].

Проаналізуємо діяльність ЮНЕСКО щодо меморіалізації пам'яті. До об'єктів, внесених до Списку надбань ЮНЕСКО належить: меморіальний «Парк Миру» з меморіальним музеєм у Хіросімі, меморіал геноциду в Руанді, меморіальний комплекс Бухенвальд. Це ключові місця колективної пам'яті людства, нагадування про події, які не можуть більше ніколи повторитись. Водночас увічнюють пам'ять про кожну невинно вбиту людську особистість. Тобто, виконують функцію знаку – застереження для майбутніх поколінь.

«Парк Миру» – це меморіальний комплекс, заснований у Хіросімі, на тому місці, де 6 серпня 1945 року вибухнула вперше у історії людства атомна бомба, у колишньому міському окрузі Накадзіма (рис. 1). Усього від наслідків впливу атомної бомби загинуло 350-400 тис. осіб [16]. Це місце у період 1603–1868 рр. було могутнім торговим центром, а у 1868–1912 рр. – політичним, адміністративним і комерційним центром Хіросіми. Відомо, що у момент атомного бомбардування у цьому районі проживало близько 6500 осіб [16].

У 1996 році цей меморіальний комплекс було внесено до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (за № 775) за «VI критерієм», а саме: «...безпосередньо чи опосередковано пов'язаний з подіями або живими традиціями, з ідеями або віруваннями, з художніми та літературними творами, що мають видатну універсальну значущість» (комітет вважав, що цей критерій переважав у поєднанні з іншими критеріями)¹ [7].

Територія меморіального парку становить близько 122 100 м²[16]. Цей парк спроектував архітектор Кензо Танге у співавторстві з архітекторами Асадаєм, Отані та Ісікаваєм [5]. Три будівлі розташовані у південній його частині: купол Гембаку (рис. 1), музей «PeaceMemorial» та міжнародний конференц-центр Хіросіми [16]. Меморіальний музей Хіросіми відображає, як влучно узагальнює Мінді Хаверсон, «жертвність Японії» та акцентує особливу трагічну роль Японії, як єдиної у світі країни «...жертви атомної бомби у збереженні міжнародного миру» [13:70]. Також авторка продовжує, що у період «...після Другої світової війни відбулась самоідентифікація японців та формування уявлення про Японію як жертву», а «...Хіросіму як міжнародне місто світу...» [13:70]. У японській та світовій пам'яті було створено безтілесну концепцію самої війни [13:72].

«Парк Миру» – це не тільки яскравий і потужний символ, що відображає наслідки найруйнівнішої сили, створеної впродовж існування людства, це, водночас, символ миру в світі, який відображає прагнення людства до знищення усієї ядерної зброї. Купол Гембаку (т.з. Атомний купол) є будівлею, яка частково вціліла у Хіросімі після вибуху атомної бомби, відтак її збережено у цьому вигляді після вибуху.

Меморіал жертвам геноциду в Руанді, зведений у місті Кігалі (рис. 2). Його внесено до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у 2012 р. Окрім нього, також внесені меморіали, розташовані у містах Нгараме, Мурамбі та Бісесеро, які мають важливе значення для збереження історії геноциду 1994 року, однієї з найкривавіших трагедій у історії людства. Тому що за 100 днів кількість вбитих громадян Руанди за їхню етнічну приналежність і політичні погляди становила за різними відомостями від 500 000 до 1 030 000 осіб [8]. Історію цієї трагедії необхідно пам'ятати, незалежно від того, скільки часу минуло, адже 6-7 квітня 1994 року було сформовано тимчасовий уряд Руанди, який «прийшов» до влади в результаті військового перевороту. Уряд сформували із представників етнічної більшості країни, народності «хуту», яка стратила етнічну меншість народності «тутсі», а також прибічників поміркованих політичних поглядів народності «хуту» [2].

¹ Буферна зона становить – 42,7 га [7].

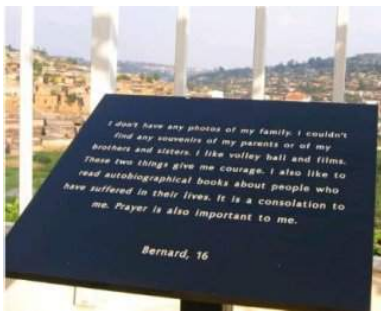

а

б

Рис. 1. Меморіальний «Парк Миру» [16]

а

б

Рис. 2. Меморіал жертвам геноциду в Руанді [2]

в

а

Рис. 3. Меморіал геноциду в Руанді в Лондоні, 2010 р. [17]

б

а

б

Рис. 4. Концтабір Аушвіц-Біркенау [12]

а

б

Рис. 5. Меморіальний комплекс Бухенвальд [1]

Ці місця пам'яті належать до туристичних об'єктів, які насамперед оглядають іноземні туристи. Представник туристичного агентства Руанди влучно наголошує щодо необхідності притягнення до відповідальності осіб, які приймали участь у геноциді: «Ми в Руанді зобов'язані зробити це заради тих, хто загинув. Туристи, після відвідання меморіалів, повертаються додому з усвідомленням змін, які відбулись у Руанді» [2]. Тому, що з листопада 1994 року в Танзанії працював Міжнародний трибунал щодо цього звірства та засудив організаторів і натхненників геноциду громадян Руанди навесні 1994 року, зокрема до смертної кари та довічних термінів ув'язнення. На стіні пам'яті закарбовані імена невинно убієнних руандійців (рис. 2-б, в).

Необхідно зауважити, що у 2010 р. Меморіал жертвам геноциду в Руанді (дизайнери Ленглендс та Бел) встановили також у Лондоні, на площі біля собору Соутварк (рис. 3). Щороку, у річницю трагедії, у цьому соборі відбувається панахида у пам'ять про жертви геноциду в Руанді [17].

Концтабір Аушвіц-Біркенау біля міста Освенцим був головним і найвідомішим з шести концентраційних таборів смерті, а також найбільшим за розмірами у Третью Рейсі. Його збудували у 1940 р. [12] на території Польщі,

у період її нацистської окупації, спочатку як концентраційний табір для поляків, а потім для радянських військовополонених, проте незабаром перетворили у в'язницю для осіб інших національностей.

Його внесли до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у 1979 році (за №31) «... як доказ нелюдських, жорстоких та методичних дій, що заперечували людську гідність... зумовлюючи систематичне вбивство людей» (рис. 4). Ці табори є яскравим свідченням вбивчої суті антисемітської і расистської політики нацистів, унаслідок якої жорстоко винищили мільйони людей² [14]. Це місце є символом людської жорстокості у ставленні до інших [12].

Аушвіц-Біркенау (рис. 5) – місце пам'яті геноциду євреїв нацистським режимом, що спричинив до загибелі багатьох інших та «... є незаперечним доказом одного з найбільших злочинів, скоєних проти людства». Це також пам'ятник силі людського духу, яка у жахливих умовах негараздів вистояла та водночас є одним з ключових місць пам'яті у світі про Голокост, расистську політику. Тобто, це місце колективної пам'яті, «... знак – попередження щодо загрози

² Згідно з документами Нюрнберзького трибуналу – 4 млн. осіб [14].

і неминучості трагічних наслідків надзвичайних ідеологій і приниження людської гідності» [12].

У ньому здійснювали винищення людей, поєднуючи з примусовою працею в'язнів. Комплекс об'єднував три концтабори: Аушвіц – «адміністративний центр», Аушвіц II (Біркенау) – «табір смерті» та Аушвіц III – трудовий табір. У центрі величезного «ландшафту експлуатації людини і страждання» [12], збережені залишки двох таборів Аушвіц I та II, а також їхня захисна зона. «Товсті стіни, колючий дріт, платформи, бараки, шибениці, газові камери і кремаційні печі показують умови, у яких здійснювався геноцид» [12].

Для внесення до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО також розробляють пропозиції щодо меморіального комплексу Бухенвальду, колишньої території концентраційного табору. Цей процес ініціювали колишні ув'язнені з Угорщини. Окрім цього, на цей титул ЮНЕСКО номінували концтабір в Тюрінгії, а також Ерфурт. У концтабір Бухенвальда нацисти ввозили людей з окупованих територій. У 1945 році ув'язнені були звільнені американськими військами. На воротах концтабору зберігся напис «Кожному своє» [1] (рис. 5-б).

Висновки. Сьогодні в епоху глобалізації та мегаурбанізації необхідне універсальне осмислення категорії «пам'ять» з метою визначення людством «больових моментів» у їхній спільній історії. Подій, які треба пам'ятати, а також не допустити ніколи їхнього повторення.

Сучасні міста – це синтез пам'яті, а їхні простори – полігони репрезентації пам'яті різних культур. Водночас процес увічнення пам'яті щодо невинно убієнних – це мірило рівня гуманності світової спільноти, а також кожного окремого суспільства та держави. Ця діяльність повинна знайти адекватне відображення у просторі міст. Процес увічнення як «внесення» у пам'ять необхідно здійснювати одночасно із процесом збереження «місць пам'яті» та надбавь культурної спадщини. Насамперед необхідно зберегти та зафіксувати масові трагедії, вбивства мирних громадян у просторах міст. А також закарбувати у пам'яті людей як нагадування прийдешнім поколінням про ці «злочини проти людяності», які ніколи, за жодних умов не можуть повторитись. Країнам варто активізувати діяльність щодо номінування «місць пам'яті» на статус об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Необхідно активізувати вивчення місць пам'яті з метою активізації діяльності щодо висунення об'єктів та місць пов'язаних з пам'яттю на статус об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Література

1. Бухенвальд претендует на титул ЮНЕСКО. Европа Сегодня [електронний ресурс] / Европа Сегодня: [сайт]. — Режим доступу к статье: <http://europa-today.ru/2012/08/buxenvald-pretenduet-na-titul-unesko/>. — Название с экрана.
2. Геноцид в Руанді [електронний ресурс] // Цей день в історії: [сайт]. — Режим доступу до статті: <http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=04&Day=07&a=Q>. — Назва з екрану.
3. Доклад Генерального директора о выполнении программы и исполнении бюджета (33 C/5) и о результатах, достигнутых в предыдущий двухлетний период (2006-2007 гг.) (Проект 35 C/3) [електронний ресурс] / Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 179 сессия; 179 EX/4 (Draft 35 C/3). — ПАРИЖ, 28 марта 2008 г. — Режим доступу к документу: — Название с экрана.
4. Доклад Генерального директора о выполнении программы, утвержденной Генеральной конференцией [електронний ресурс] / Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 172 сессия; Париж, 31 августа 2005 г. — Режим доступу к документу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001404/140438r.pdf>. — Название с экрана.
5. Кендзо Танге [електронний ресурс] // Архитектура и архитекторы [сайт]. — Режим доступу к статье : <http://www.archandarch.ru/architektoory/kenzotange/>—Название с экрана.
6. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту [електронний ресурс] / ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 14.05.1954 // Верховна Рада України : [сайт]. — Режим доступу до документу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_157/conv. — Назва з екрану.
7. Меморіал Мира в Хиросиме (купол Генбаку) [електронний ресурс] // UNESCO World Heritage Centre 1992–2014 : [сайт]. — Режим доступу: —Название с экрана.
8. Мемориали геноцида в Руанде внесены в список Всемирного наследия ЮНЕСКО [електронний ресурс]. — Режим доступу к статье: (10.05.2012 14:32) — Название с экрана.
9. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) ООН; Хартія, Міжнародний документ від 31.05.1964 [електронний ресурс] // Праці Центру пам'яткознавства. — К., 1992. — Вип. I. — С. 52–55. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_757/conv. — Назва з екрану.
10. Память мира: за спасение от всеобщей потери памяти [електронний ресурс] // ЮНЕСКО: [сайт]. — Режим доступу к статье: <http://www.unesco.org/new/ru/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/in-focus-articles/2012/memory-of-the-world-documenting-against-collective-amnesia/>—Название с экрана.
11. Франция-память / [П. Нора, М. Озуф, Ж. де Плюмез, М. Винок]. — СПб.: изд-во С.-Петербург. ун-та, 1999. — С. 17–50.